

توازن ● «حوزه‌های علمیه» با تمدن نوین اسلامی،

نیم نگاه به «بیانیه گام دوم انقلاب»

محمد جواد مصطفوی *

در معیارسنجی فعالیت‌های «حوزه‌های علمیه» در درازنای تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلامی و تثبیت اعتقادی جامعه هیچ هم‌ترازی بازتعریف نمی‌شود، چراکه حوزه‌های علمیه در بازپروری اندیشه‌های اسلامی-شیعی و تمدن‌سازی رکن رکین و پایه ثابت امت مترقی اسلامی بوده‌اند. نگاه کاربردی به دین، حضور فعال این عنصر متعالی را در حوزه‌های گوناگون به دنبال دارد، که اثرگذاری عالمان دینی در نوع حکومت حاکمان، عمق بخشیدن به معارف دینی در ساختار حکومت و اجتماع متمرکز بوده به گونه‌ای که امروزه نوع پوشش مردمان و نقش معماری اسلامی و شهرسازی را بعد از چندین قرن در مکان‌های گوناگون شاهدیم.

روحانیت به معنای خاص کسوت، در دوران ما، با نگاه به گنجینه عالمان و دانشمندان دینی گذشته و دست‌رسی به علوم و پژوهش‌های روزآمد، از نظر کیفیت زبده‌ترین طبقات اجتماعی می‌باشند و از نگاه کمیت نیز خوش‌بختانه قشر قابل توجهی به شمار می‌روند، که می‌توانند در هر برهه‌ای از تاریخ در مسائل اعتقادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... تأثیرگذار باشند.

با نگاه واقع‌بینانه به سبقه اثرگذاری پایگاه اصلی جامعه اسلامی «حوزه‌های علمیه و روحانیت» در کنش‌های اجتماعی و هدایت‌گری مردم به صلاح و اهتمام آنان برای رسیدن به یک حکومت دینی - که اکنون بعد از چندین قرن اتفاق افتاده - برای استمرار این حرکت رو به جلو و حصول نتیجه مطلوب، می‌طلبید که به دو مفهوم کلیدی: «بیانیه گام دوم انقلاب» و دیگر «نگاه به تمدن نوین اسلامی چرا و چگونه؟» بپردازیم؛ که شایسته است با بهره‌مندی از برنامه‌های کارشناسی شده و هم‌خوانی با ضرورت‌های پیشرفت گامی مثبت و رو به جلو برداریم.

● ۱. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی
چهارده استقامت مردم، گذار از چالش‌های ناخواسته و نگاه حکیمانه به آینده

اهمیت رهبری و راهبری جامعه بعد از رسول گرامی اسلام و امامان معصوم علیهم‌السلام همیشه به عهده فقها و زعیمان امت بوده و به اعتقاد برخی هر اعتلا و دستاوردی و هر رکود و رخوتی که در جوامع اسلامی - شیعی رخ نموده خواسته یا ناخواسته با نوع نگاه کاربردی حوزویان و به ویژه روحانیت میدان‌دار نشئت گرفته است، که به اصل مفاهیمه: «إِذَا فَسَدَ الْعَالِمُ فَسَدَ الْعَالَمُ» برمی‌گردد و رشد و تعالی مردمان هر عصر نیز در پرتو صلاح عالمان و تباهی و سقوط آنان نتیجه فساد عالمان خویش برمی‌گردد. با چنین نگاهی، وارثان دین و راهبران امت در همه ادوار گوناگون تاکنون هم‌پای نیازهای زمان و به تناسب شناخت درست دیدگاه‌های خویش به اصلاح نظام عالمان دینی و ترمیم کاستی‌ها و نقایص آنان و تحکم میان

مردم و «حوزه‌های علمیه» و «روحانیت» کوشیده‌اند، تا میراث‌دار گران‌بهای برای زعامت و هدایت‌گری امت را تا وصول به نتیجه نهایی باشند، انگیزه چنین تحولی در آموزه‌های اسلامی - شیعی تحقق و نشانگر حکومت عدل الهی بر مردم است، که نتیجه غایت آن حکومت حضرت صاحب‌عصر زمان علیه‌السلام واصل باشند.

حوزویان به معنای عام و

اهمیت رهبری و راهبری جامعه بعد از رسول گرامی اسلام و امامان معصوم علیهم‌السلام همیشه به عهده فقها و زعیمان امت بوده و به اعتقاد برخی هر اعتلا و دستاوردی و هر رکود و رخوتی که در جوامع اسلامی - شیعی رخ نموده خواسته یا ناخواسته با نوع نگاه کاربردی حوزویان و به ویژه روحانیت میدان‌دار نشئت گرفته است، که به اصل مفاهیمه: «إِذَا فَسَدَ الْعَالِمُ فَسَدَ الْعَالَمُ» برمی‌گردد.

روشن، رهبر معظم انقلاب با صدور «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» به تبیین دستاوردها، ظرفیت‌ها و راهکارها اساسی به منظور «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» ارائه کرده‌اند. شاید این بیانیه مهم تجدید مطلعی خطاب به ملت بزرگ ایران و به ویژه جوانان باشد که به مثابه منشوری برای «دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی» خواهد بود و برای آینده کشور و نظام اسلامی

فصل جدید نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی» را راقم باشد و می‌توان «بیانیه گام دوم» را نوعی منشور شتابنده و پیش‌رو انقلاب و نظام اسلامی را به آرمان بزرگش بشناسیم، که ایجاد «تمدن نوین اسلامی» و آمادگی محض، برای طلوع خورشید ولایت عظام امام عصر و زمان علیه السلام نزدیک و مهیا خواهد کرد.

الف) بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، مطلع فرصت‌ها

فرصت‌ها گذاری است سریع و ریزشی لرزان، رفتنی که نه برگشتی دارد و نه جبرانی درخور. آه فسونای همگان را می‌شنود، رؤیا و خنیاگری را جلوه کند. عمر را به غمزه می‌ریباید، بی‌تدبیری و کسالت را می‌رویاند. توانایی و کارایی را وامی‌نهد، گزارش و بیلان را می‌چرباند؛ که در اصل سخن گهربار مولای

متقیان علی علیه السلام: «الْفُرْصَةُ تَمْرٌ مَرَّ السَّخَابِ» را با کلک خوانا لوح نمود و در ورودی هر سازمان، اداره، نهاد و... نصب‌العین کرد؛ تا توجه به فرصت کوتاه و کارهای بر زمین مانده بسیار را بنظرانند.

«بیانیه گام دوم انقلاب» در اصل یادآور همان فرصت‌های از دست داده چهل سال گذشته انقلاب است و تحرك بیشتر کار جهادی پیشران که اکنون نظام اسلامی به این نوع مدیران مبتکر، جهادی و شجاع نیاز

دارد؛ کم‌معونه از جنس مردم و پرتلاش و خلاق برای رسیدن به قلّه‌های پیشرفت.

با نگاه منصفانه به گذشته و تقاضای روزافزون برای جبران عقب‌ماندگی و پیشرفت، جامعه امروزی ما نیاز به رشد و تعالی دارد، که پرداختن به بیانیه گام دوم می‌تواند راه‌گشا و تأمین‌کننده اهداف نظام باشد. زمان بسیار کوتاست، اما با نگاه بر فراز و فرود گذشته که حضرت امام علیه السلام و مقام معظم رهبری در بسیاری از جلسات عمومی و خصوصی متذکر بودند، دفاعی برای کم‌توجهی مسئولان و مدیران باقی نمی‌ماند و مفرّی برای رئیس‌ان نیست، چرا که بعد از چهل سال نبایست شاهد اعتقاد سست، اقتصادی بیمار، اجتماعی سیاه و سفید و سیاست لرزان را برای کشور اسلامی رخ نماید.

حوزویان به معنای عام و روحانیت به معنای خاص کسوت، دردوران ما، بانگاه به گنجینه عالمان و دانشمندان دینی گذشته و دست‌رسی به علوم و پژوهش‌های روزآمد، از نظر کیفیت زبده‌ترین طبقات اجتماعی می‌باشند و از نگاه کمیت نیز خوش‌بختانه قشر قابل توجهی به‌شمار می‌روند، که می‌توانند در هر برهه‌ای از تاریخ در مسائل اعتقادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... تأثیرگذار باشند.

خلل ناپذیر برای انقلاب اسلامی دیدند، با ایجاد جنگ روانی و شبهات تفرقه افکن بر آن شدند، تا این گروه طلایه دار و هدایت گر جامعه را از نظام اسلامی و مردم جدا سازند. با این برنامه شوم دو هدف را بارگذاری کرده بودند؛ نخست، نظام اسلامی را از خاستگاه خود که «حوزه‌های علمیه و روحانیت» بود، دور کنند؛ و دیگر، میدان داری را از «حوزه‌های علمیه و روحانیت» بگیرند و این نهاد تأثیرگذار را به انزوا کشاند.

اما بعد از چهل سال انقلاب اسلامی، با این که روحانیت در مصدريت و در بعضی امور اجرایی، قضائی و تقنینی مملکتی حضور داشتند و نقدهایی نیز در عمل کردشان وارد بوده و هست، اما گسستی که ناظر بر بی اعتمادی میان مردم و روحانیت دل سوز ایجاد شود، مواجه نبودیم، چرا که قداست و حفظ حرمت روحانیت متعهد همیشه برای مردم دین دار یک تکلیف اخلاقی و گاهی شرعی به شمار می آمد. در این باره چقدر روشنگرانه مقام معظم رهبری با تأکید حفظ شأنیت و مقام روحانیت به برخی از شبهات پاسخ می دهند: «جمهوری اسلامی، حکومت ارزش هاست. حکومت اسلام است. حکومت شرع است، حکومت فقه است، نه حکومت افراد روحانی، روحانی بودن کافی نیست، برای این که

کتمان حقایق، ضعف مدیریت، غلو سازی، حزب بازی، بلوف انگاری و... آفت کشورداری است، که متأسفانه کم و بیش در بیشتر مدیران سطح کلان تا به امروز شاهد بودیم، که با هرس این سرشاخه‌های نامتوازن و با نفی این جریان ناکارآمد می توان در اجرای «بیانیه گام دوم» بسیار امیدوار بود. از این رو، با نگاه به گذشته، تحریم‌های تحمیلی و اتفاق‌های جاری کشور می توان با انتخاب درست و به دور از تعصب، حزب و گروه گرایی و با مطالبه گری به حق و واکاوی عمل کردها و

پیشرفت‌های خیره کننده در بعضی از نهادها، سازمان‌ها، ارگان‌های و... با کمترین هزینه وضعیت سازمانی را ارتقا بخشید.

بعد از چهل سال جایی برای بازنگری، بازبینی، بازشناسی و... باقی نمی گذارد؛ چرا که «خود کرده را تدبیر نیست» بایستی در برابر مشکلات به جا مانده گذشته نقطه زن عمل کرد، تا ناملایمات، ناتوانی‌ها و ناساختاری‌ها در جا خشکیده شود، پیش از آن که ویروس وار و اپیدمی به دیگر افراد و مناصب‌های فعال اثر گذارد.

ب) نقش آفرینی حوزه‌های علمیه و روحانیت
بعد از انقلاب اسلامی، دشمنان اسلام و انقلاب، وقتی روحانیت و عالمان دینی را به عنوان پشتوانه‌های سترگ و سدهای

چهاردهه استقامت مردم، گذار از چالش‌های ناخواسته و نگاه حکیمانه به آینده روشن، رهبر معظم انقلاب با صدور «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» به تبیین دستاوردها، ظرفیت‌ها و راهکارها اساسی به منظور «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» ارائه کرده‌اند.

کسی سلطه حکومتی پیدا کند. جمهوری اسلامی، با حکومت روحانی‌ای که در دنیا می‌شناسیم، در گذشته هم بوده است، متفاوت است. حکومت جمهوری اسلامی، حکومت ارزش‌های دینی است. ممکن است یک غیرروحانی ارزش‌های را حائز باشد که از بسیاری از روحانی‌ها برتر باشد؛ او مقدم است. اما روحانی بودن هم موجب نمی‌شود که از کسی سلب صلاحیت شود. نه به تنهایی روحانی بودن صلاحیت‌آور است، نه روحانی بودن موجب سلب صلاحیت است. حکومت دین است نه حکومت یک صنف

خاص و یک مجموعه خاص.^۱ اندیشه‌های امام خمینی علیه السلام درباره رسالت عالمان دینی و روحانیت به نوعی خویش‌پنداری و باور به خویش‌توانی بود، یعنی به باور حضرت امام علیه السلام عالم دینی که در متن سیاست نباشند و برای به دست آوردن قدرت به تلاش برنخیزد، نمی‌تواند رسالت خود را جامه عمل بپوشاند. اجرای دقیق احکام اسلامی نیاز به قدرت سیاسی دارد، که برگرفته از آیات قرآن، سیره نبوی و تأکید ائمه معصومان علیهم السلام است. بنابراین در چهل و یکمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران و گام نهادن در دهه پنجم حیات پرفراز و فرود انقلاب اسلامی، که دشمنان مستکبرش خیال براندازیش را داشتند و اکنون خویش‌توانی را در گرداب سقوط می‌بینند و دوستان انقلاب اسلامی در جهان، امیدوارانه انقلاب و حکومت اسلامی را در گذار از چالش‌ها و گام نهادن در قلّه‌های پیشرفت خیره‌کننده، می‌ستایند.

با بازشناسی از متن بیانیه گام دوم، می‌توان این‌گونه برداشت نمود که این بیانیه چکیده‌ای از سرگذشت چهل سال انقلاب و افق‌های پیشرفت در آینده است، که در این نوشتار به اجمال و الأهمّ فالأهمّ با سرلوحه‌هایی به آن‌ها می‌پردازیم:

الف) سرگذشت چهل ساله انقلاب اسلامی:

- همه چیز علیه ما بود؛
- هیچ تجربه‌ای در برابر ما وجود نداشت؛
- ترکیب جمهوریت و اسلامیت نخستین درخشش انقلاب بود؛

با نگاه به گذشته، تحریم‌های تحمیلی و اتفاق‌های جاری کشور می‌تواند با انتخاب درست و به دور از تعصب، حزب و گروه‌گرایی و با مطالبه‌گری به حق و واکاوی عمل‌کردها و پیشرفت‌های خیره‌کننده در بعضی از نهادها، سازمان‌ها، ارگان‌های و... با کمترین هزینه وضعیت سازمانی را ارتقا بخشید.

بعد از چهل سال جایی برای بازنگری، بازبینی، بازشناسی و ... باقی نمی‌گذارد؛ چرا که «خود کرده را تدبیر نیست» بایستی در برابر مشکلات به جا مانده گذشته نقطه‌زن عمل کرد. تا ناملاپمات، ناتوانی‌ها و ناساختاری‌ها در جا خشکیده شود، پیش از آن‌که ویروس وار و اپیدمی به دیگر افراد و مناصب‌های فعال اثرگذار.

رژیم صهیونیستی و برچیدن نفوذ آمریکا از منطقه و حمایت از مجاهدان فلسطین و دفاع از حزب الله و مقاومت است؛

- مشکل غرب جلوگیری از خرید تسلیحات ابتدایی برای ایران بود؛ امروز مشکل آنان جلوگیری از انتقال سلاح‌های پیشرفته ایرانی به نیروهای مقاومت است؛

- در گذشته گمان آمریکا آن بود که با چند خودفروخته یا با چند هواپیما و بالگرد خواهد توانست بر نظام اسلامی فایق آید؛ امروز برای مقابله با ایران، خود را محتاج به یک ایتلاف بزرگ از ده‌ها دولت معاند یا مرعوب می‌بیند. بعد از موارد یادشده، به دو ظرفیت بالقوه مهم کشور اشاره دارند، که به جرئت می‌توان گفت دو بال اثبات شده جهانی پیش رفت هر کشوری است:

ج) ظرفیت‌های مهم کشور برای گام دوم انقلاب اسلامی:

۱. نیروی انسانی مستعد و کارآمد:
- ۳۶ میلیون نفر در سنین میانه پانزده تا چهل سالگی؛
- حدود چهارده میلیون نفر دارای تحصیلات عالی؛
- رتبه دوم جهان در دانش‌آموختگان علوم و مهندسی؛
- وجود انبو جوانان با روحیه انقلابی و آماده تلاش جهادی؛
- وجود جوانان محقق مشغول به آفرینش‌های علمی، فرهنگی، صنعتی و... .
۲. فرصت‌های مادی کشور:

- تقابل دوگانه اسلام و استکبار پدیده برجسته جهان معاصر شد؛

- عظمت پیشرفت‌های چهل‌ساله ایران آن‌گاه به درستی دیده می‌شود که با مدت‌ها مشابه در انقلاب‌های بزرگی چون فرانسه، شوروی و هند مقایسه شود؛

در برابر این تعاریف گذار، انقلاب اسلامی را با منشأ برکاتی می‌شناساند، که عبارتند از:

۱. امنیت و تمامیت ارضی را ضمانت کرد؛

۲. موتور پیشران کشور در عرصه علم فناوری و زیرساخت شد؛

۳. مشارکت مردمی را در مسائل سیاسی، حضور در صحنه‌های ملی و استکبارستیزی به اوج رسانید؛

۴. بینش سیاسی آحاد مردم را ارتقا داد؛

۵. کفه عدالت را در تقسیم امکانات عمومی کشور سنگین کرد؛

۶. عیار معنویت و اخلاق را در فضای عمومی جامعه افزایش داد؛

۷. ایستادگی در برابر مستکبران روزبه‌روز بیشتر شد .

در فرازی از «بیانیه گام دوم» به نوع تفاوت چالش‌های دیروز و امروز انقلاب اسلامی با مستکبران برمی‌خوریم، که به موارد ذیل اشاره دارند:

ب) تفاوت چالش‌های دیروز و امروز انقلاب اسلامی با مستکبران:

- چالش‌های آن روز بر سر کوتاه کردن دست عمال بیگانه با تعطیلی سفارت رژیم صهیونیستی با رسوا کردن لانه جاسوسی بود؛ امروز چالش بر سر حضور ایران در مرزهای

- هفت درصد ذخایر معدنی جهان با وجود يك درصد جمعیت جهان؛
 - منابع عظیم زمینی و موفقیت استثنایی جغرافیایی؛
 - بازار بزرگ منطقه‌ای (پانزده همسایه با شش صد میلیون جمعیت)؛
 - سواحل دریایی طولانی و حاصل خیزی زمین محصولات متنوع - چهار فصل - کشاورزی و باغی.^۲

● ۲. نگاه به تمدن نوین اسلامی، چرا و چگونه؟

هم خوانی «تمدن اسلامی» با آموزه‌های قرآنی و مکتب اهل بیت (ع) به گونه‌ای آمیختگی دارد که امروزه می‌توان گفت که مبنای شناخت يك دیگرند. «حوزه‌های علمیه» نیز که مشرب علمی‌شان از آیات قرآن، سیره و گفتار معصومان (ع) را تبیین، تفسیر، تعلیم و تبلیغ می‌کنند و دفاع از دین را در راستای اعتلای کلمه توحید و شناساندن روز واپسین به عهده دارند، در ساختار کاربردی «تمدن اسلامی» سهم به سزایی دارند. از این رو، این رسالت عظیم و نقش آفرینی «روحانیت» همان استمرار رسالت رسول بزرگوار اسلام (ص) و اهل بیت (ع) است، که در عصر غیبت بر عهده فقیهان جامع شرایط گذارده شده است. بازشناسی رسالت «حوزه‌های علمیه»

نیاز به واکاوی مفصل ندارد، اما در چند دهه گذشته به گونه‌ای بوده که به عنوان مهد پرورش مجتهدان وارسته، با بهره‌مندی از منابع اصیل اجتهاد، اقامه دین در ابعاد فردی، اجتماعی و حاکمیتی وظیفه ذاتی خود می‌دانند، که در امتداد نقش آفرینی در عصر امام خمینی (ع) به استقرار و استمرار حکومت اسلامی بر پایه فقه اهل بیت (ع) اهتمام ورزیدند.

با نیم‌نگاه به مطالبات امام خمینی (ع) و مقام معظم رهبری در «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی»، که به آن اشاره می‌شود؛ گفتنی است، که این نظام مقدس پایه‌گذار اصلی «تمدن نوین اسلامی» را در دستور کار دارد، که با بازشناسی، رسالت، مأموریت‌ها، اهداف و برنامه‌های کلان حوزه بر مبنای رهنمودهای آن دو بزرگوار و مراجع عظام تقلید ضرورت مضاعف را در این راستا می‌طلبد و با مطالبات روزآمد، سیاست‌های درست و مبتنی بر چشم‌انداز ۱۴۰۴ حوزه‌های علمیه و مدیریت جهادی به این مهم رسید.

در «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» علم پژوهی به عنوان عزت و قدرت يك کشور معرفی شده، به گونه‌ای که دنیای غرب با مستمسك قراردادن علم و دانایی خویش

چالش‌های آن روز بر سر کوتاه‌کردن دست عمال بیگانه با تعطیلی سفارت رژیم صهیونیستی با رسوا کردن لانه جاسوسی بود؛ امروز چالش بر سر حضور ایران در مرزهای رژیم صهیونیستی و برچیدن نفوذ آمریکا از منطقه و حمایت از مجاهدان فلسطین و دفاع از حزب الله و مقاومت است؛ مشکل غرب جلوگیری از خرید تسلیحات ابتدایی برای ایران بود؛ امروز مشکل آنان جلوگیری از انتقال سلاح‌های پیشرفته ایرانی به نیروهای مقاومت است.

را حتی با کمبودهای مادی، بهشت می‌سازد و نبودن آن حتی با برخورداری مادی، جهنم می‌آفریند؛

- معنویت یعنی برجسته کردن ارزش‌ها، نظیر: اخلاص، ایثار، توکل، ایمان و... در خود و جامعه؛

- اخلاق یعنی رعایت فضیلت‌هایی چون: خیرخواهی، گذشت، شجاعت، تواضع، کمک به دیگران و...؛

اما وظیفه حکومت‌ها برای رشد اخلاق و معنویت را نیز برمی‌شمرد، که عبارتند از:

۱. منش و رفتار اخلاقی داشته باشند و زمینه را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند؛
۲. به نهادهای اجتماعی در این باره کمک

هم‌خوانی «تمدن اسلامی» با آموزه‌های قرآنی و مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) به گونه‌ای آمیختگی دارد که امروزه می‌توان گفت که مبنای شناخت یک دین‌پرند. «حوزه‌های علمیه» نیز که مشرب علمی‌شان از آیات قرآن، سیره و گفتار معصومان (علیهم‌السلام) را تبیین، تفسیر، تعلیم و تبلیغ می‌کنند و دفاع از دین را در راستای اعتلای کلمه توحید و شناساندن روز واپسین به عهده دارند، در ساختار کاربردی «تمدن اسلامی» سهم به سزایی دارند. از این رو، این رسالت عظیم و نقش‌آفرینی «روحانیت» همان استمرار رسالت رسول بزرگوار اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است، که در عصر غیبت بر عهده فقیهان جامع‌الشرایط گذارده شده است.

سعی به بردگی دیگر جوامع جهانی را دارند، که تا حدودی مؤثر بوده است. تأکید بیانیه به این که ما از علم و دانایی برای سوء استفاده و استعمار بیشتر نمی‌جویم، بلکه بایستی به قلّه‌های دانش دست یابیم و از مرزهای کنونی عبور کنیم.

در این نوشتار، رهنمودهای مقام معظم رهبری را برای ایجاد «تمدن نوین اسلامی» و آمادگی برای برپایی حکومت عدل الهی، به اجمال اشاره می‌کنیم، که عبارتند از:

الف) علم و پژوهش:

- دانش وسیله عزت و قدرت یک کشور است؛

- به سوء استفاده از دانش مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی‌کنیم؛

- هنوز از قلّه‌های دانش جهان بسیار عقبیم؛ باید به قلّه‌ها دست یابیم؛

- با شتاب پیش می‌رویم، ولی این شتاب باید سال‌ها با شدت بالا ادامه یابد تا آن عقب‌افتادگی جبران شود؛

- این راه را با احساس مسئولیت بیشتر و همچون یک جهاد در پیش گیرید.

انحطاط اخلاقی و فقدان معنویت در تاریخ بشریت، دو ابزار سقوط جوامعی بشری شناخته می‌شود و در مقابل مسئله «معنویت و اخلاق» برای «تمدن‌سازی» نردبان سعادت و پیشرفت یک امت است، که به خوبی به آن پرداخته شده است.

ب) اخلاق و معنویت:

- وجود معنویت و اخلاق، محیط زندگی

برسانند و با کانون‌های ضد معنویت و اخلاق به شیوه معقول بستیزند؛

۳. با ابزارهای رسانه‌ای برخورد هوشمندانه و مسئولانه کنند.

از گذشته تاکنون پیوند تمدن‌ها با اقتصاد يك پیوند دو سویه بوده، که امروزه جنگ تجارت و اقتصاد به روشنی نمایانگر این موضوع مستحدثه است و به باور برخی از کارشناسان، جنگ اقتصاد یا تجارت با ابزار تحریمی - که الآن کشور ما درگیر آن است

- در بعضی مواقع کارآمدتر از سلاح نظامی می‌باشد، که مقام معظم رهبری در بیانیه به چالش‌ها، عیوب اقتصاد ایران و راهکارهای مبارزه با تحریم‌ها را اشاره کردند.

ج) اقتصاد:

در تعریف اقتصاد می‌آورد: اقتصاد هدف جامعه اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمی‌توان به هدف‌ها رسید و در ادامه چالش‌های اقتصاد ایران را برمی‌شمرد، که عبارتند:

۱. چالش بیرونی: تحریم‌ها و وسوسه‌های دشمن؛

۲. چالش درونی: عیوب ساختار و ضعف‌های مدیریتی، که در صورت اصلاح مشکل درونی، چالش بیرونی کم اثر یا بی

از گذشته تاکنون پیوند تمدن‌ها با اقتصاد يك پیوند دو سویه بوده، که امروزه جنگ تجارت و اقتصاد به روشنی نمایانگر این موضوع مستحدثه است و به باور برخی از کارشناسان، جنگ اقتصاد یا تجارت با ابزار تحریمی، که الآن کشور ما درگیر آن است. در بعضی مواقع کارآمدتر از سلاح نظامی می‌باشد، که مقام معظم رهبری در بیانیه به چالش‌ها، عیوب اقتصاد ایران و راهکارهای مبارزه با تحریم‌ها را اشاره کردند.

اثر خواهد شد؛

و اما مهم‌ترین عیوب ساختار اقتصاد ایران بدین ترتیب است:

۱. وابستگی اقتصاد به نفت؛

۲. دولتی‌بودن بخش‌هایی که در حیطه وظایف دولت نیست؛

۳. نگاه به خارج و نه به توان و ظرفیت‌های داخلی و استفاده اندک از ظرفیت نیروی انسانی کشور؛

۴. بودجه‌بندی معیوب و نامتوازن و عدم رعایت اولویت‌ها و نبود ثبات

سیاست‌های اجرایی اقتصاد؛

۵. وجود هزینه‌های زاید و مسرفانه در بخش‌هایی از دستگاه‌های حکومتی.

و در این مباحث راهکارهایی برای رویارویی با تحریم‌های ظالمانه ارائه نمودند، که به قرار ذیل است:

درون‌زایی اقتصاد کشور؛

مولد و دانش‌بنیان شدن؛

مردمی‌کردن اقتصاد و عدم تصدّگری دولت؛

برون‌گرایی با استفاده از ظرفیت‌ها؛

سپردن کار به دست يك مجموعه جوان

دانا و مؤمن و مسلط بر دانسته‌های اقتصاد. ۳ و در ادامه بیانیه گام دوم، شاخص‌هایی نظیر: «عدالت و مبارزه با فساد»، «استقلال و

اجرای سیاست‌های کلی نظام و «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» پیش‌گام بود.

پی‌نوشت:

* نویسنده و پژوهشگر.

۱. برگرفته و اضافات، سخنان رهبر معظم انقلاب در دیدار با اساتید، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم، ۸۹/۷/۲۹.
۲. برگرفته و اضافات، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آية الله خاмене‌ای، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
۳. همان.

آزادی»، «عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن» و «سبک زندگی» اشاره دارند، که نیاز به نوشتاری دیگر است. اما برای رسیدن به اهداف «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» می‌توان با تلاش جهادی و سیاست‌گذاری درست دست یافت. و «حوزه‌های علمیه و روحانیت» که همیشه علم انقلاب را به دوش می‌کشیدند و میدان‌دار انقلاب اسلامی بودند می‌توانند نقش سازنده در «تمدن نوین اسلامی» داشته باشند. در آخر با الهام از این سخن رسول مهربانی ﷺ، که می‌فرماید: «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» در